

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti

FAN

YERDAN FOYDALANISH EKOLOGIYASI

MAVZU
03

YER RESURSLARI VA ULARNING EKOLOGIK
HOLATI

MUQUMOV ABDUG'ANI
MURATOVICH

YERDAN FOYDALANISH
KAFEDRASI

3-mavzu: YER RESURSLARI VA ULARNING EKOLOGIK HOLATI

REJA:

- 1. Yerning ekologik xususiyatlari, uning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ahamiyati.**
- 2. Yer resurslari va ularning holati.**
- 3. Tuproqni muhofaza qilish va undan oqilona foydalanish.**
- 4. Iqtisodiyot tarmoqlarini ekologiyalashtirish.**

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Ma'lumki, inson jamiyati tabiiy muhitda mavjud bo'ladi. Keng ma'noda tabiat olamning butun moddiy, energiya va axborot olami xisoblanadi. Insonning tabiat bilan munosabati azaliy muammo xisoblanadi. Inson tabiat resurslaridan oqilona foydalanadi, ularni moddiy boyliklar yaratishga va o'z turmush sharoitini yaxshilashga yo'naltiradi, lekin u tabiiy muhit elementlarining kamayib ketishiga va buzilishiga olib keladigan tabiiy muvozanatni ham buzishi mumkin. Tabiiy elementlar iqtisodiy faoliyatga kiritilganda yoki hech bo'lmaganda qo'shilishi mumkin bo'lsa, ular tabiiy resurslarga aylanadi. Boshqacha aytganda, tabiiy resurslar insonlarning mehnati bilan yaratilmagan, balki tabiatning o'zida joylashgan yashash vositalaridir.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Tabiiy resurslarni inson hayotining boshqa tabiiy sharoitlaridan ajratib turadigan asosiy xususiyati ularning iqtisodiy faoliyat jarayonlarida bevosita ishtirok etishidir. Moddiy shaklda bular aniq ob'ektlar va tabiat kuchlari bo'lib, ularning rivojlanishi, xususiyatlari va joylashishi ma'lum tabiiy qonunlarga mos keladi. Ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni jihatidan ular istemol qiymatlariga ega; ularning foydaliligi jamiyat ehtiyojlari va imkoniyatlarining rivojlanishi bilan belgilanadi. Tabiiy resurslar foydalanishga ko'ra (sanoat, sog'lomlashtirish, ilmiy, estetik va boshqalar) hamda tabiatning ayrim tarkibiy qismlariga (yer, o'rmon, suv, mineral, energiya va boshqalar) mansubligiga ko'ra tasniflanadi. Insonlarning o'zaro munosabatlarining tabiatiga ko'ra, tabiiy resurslar odatda ikki toifaga bo'linadi: **tugaydigan va tugamaydigan.**

TABIYIY RESURSLAR TASNIFI

TABIYIY RESURSLAR

TUGAYDIGAN

Yer qarida
joylashgan qazilma
boyliklar

Tuproqning
unumdorlik
qobiliyati

Flora va fauna

TUGAMAYDIGAN

Quyosh
energiyasi

Atmosfera
havosi

Suv resurslari

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Tarixan yer tabiatning bir qismi (obyekti) sifatida vujudga kelgan; bu quruqlik yuzasi bo'lib, tirik organizmlar yashaydigan, okeanlar va havo bo'shlig'i bilan o'ralgan, yagona tizimni tashkil qiladi. Har bir inson va butun insoniyat, jamiyati ushbu murakkab tizimning bir qismidir. Ular faqat u bilan doimiy aloqada bo'lishi mumkin. Inson hayot uchun zarur bo'lgan barcha narsani tabiiy muhitdan oladi: havoni, suvni, oziq-ovqatni, mahsulot ishlab chiqarish uchun xom-ashyoni. Qolaversa, tabiiy-tarixiy jarayonda u nafaqat tabiat mahsullaridan foydalanadi, balki unga ta'sir ko'rsatadi. Dastlab yig'ish-ovchilik xo'jaligi bosqichida odam tabiat mahsulotlarini bevosita iste'mol qilgan (o'zlashtirgan). Dehqonchilik va chorvachilik paydo bo'lishi bilan oziq-ovqat va qayta ishlash uchun xom-ashyo ishlab chiqarishni inson mustaqil ravishda boshlagan. Sivilizatsiya rivojlanishining ushbu bosqichida yerdan foydalanish intensivligi sezilarli darajada oshadi. Inson yerga ishlov beradi, sug'oradi, unda o'simliklarni ekib yetishtiradi. Yer natijada mehnat predmeti va quroliga, ya'ni asosiy ishlab chiqarish vositasiga aylanadi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Qishloq xo'jaligi va sanoat tarmoqlarida ishlab chiqarish jarayoni ko'p jihatdan yerdan oqilona foydalanish bilan chambarchas bog'liq. Mehnat jarayoni qishloq xo'jaligida - bu oziq-ovqat va texnik mahsulotlar ishlab chiqarish uchun yerga ta'sir ko'rsatish, tog'-kon sanoatida - mineral xom ashyoni qazib olish va qayta ishlash, o'rmon xo'jaligida - yog'ochni etishtirish va yig'ishda, rezavorlar, qo'ziqorinlar, mo'yna va boshqalarni to'plashda ko'rinadi.

Yerning ijtimoiy ahamiyati qishloq xo'jaligida to'liq namoyon bo'ladi, bu yerda ishlab chiqarish jarayoni yerning xususiyatlari bilan bevosita bog'liq. Bu jarayonda hal qiluvchi ro'l jonli mehnat va yerga tegishli, chunki inson o'simliklar rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib, tuproqqa biologik, kimyoviy va texnik vositalar bilan ta'sir qiladi, uning fizik-kimyoviy xususiyatlarini yaxshilaydi. Shu bilan birga, o'simliklarni rivojlantirish va hayvonlarni boqish uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Mehnat vositasi sifatida yer tuproq sifati va o'simliklarning hosildorligi, mehnat ob'ekti sifatida esa qishloq xo'jaligi texnologiyasi va samaradorligini belgilovchi texnik, texnologik va fazoviy xususiyatlari bilan tavsiflanadi. Demak, qishloq xo'jaligida yer asosiy ishlab chiqarish vositasi bo'lib xizmat qiladi va turli tabiiy va samarali (iqtisodiy) unumdorlikka ega bo'lgan qishloq xo'jaligi yer turlari vazifasini bajaradi. Bundan tashqari, qishloq xo'jaligida yer ishlab chiqarish uchun moddiy shart-sharoit, fazoviy ekspluatatsion asos (ishlab chiqarish-iqtisodiy markazlar, aholi punktlari, yo'llar va boshqalarni joylashtirishda), mehnat ob'ekti (o'z ehtiyojlari uchun mahalliy foydali qazilmalarni qazib olishda) ham bo'lishi mumkin.), tabiiy muhitning tarkibiy qismi, shuningdek, egalari ma'lum huquqlarga ega bo'lgan ko'chmas mulk elementi hisoblanadi.

**Yerning
xususiyatlarini
o'zgartirish uchun
turli tadbirlar
amalga oshiriladi.
Bunga misol sifatida
nimalarni keltirish
mumkin**

**Yerning
xususiyatlarini
o'zgartirish uchun
turli tadbirlar
amalga oshiriladi.
Bunga misol sifatida
quyidagilarni
keltirish mumkin:**

1. Boshqa barcha ishlab chiqarish vositalari (stanoklar, mashinalar, binolar, inshootlar va boshqalar) inson mehnati bilan amalga oshiriladi. Yer asl holatida tabiat in'omidir, uning shakllanishiga hech qanday mehnat sarflanmagan, shuning uchun u tabiiy holatida qiymatga ega bo'lmasligi kerak.

2. Boshqa barcha ishlab chiqarish vositalari (stanoklar, mashinalar, binolar, inshootlar va boshqalar) eskiradi va yaroqsiz holga keladi va yangisi bilan almashtiriladi. Yer esa, unga to'g'ri ishlov berilganda, nafaqat eskirmaydi, balki o'zining sifat holatini doimiy ravishda yaxshilaydi.

3. Yer mehnat ob'ekti (odam tuproqda harakat qiladi, o'simliklarning o'sishi uchun sharoit yaratadi) va mehnat qurollari (odam tuproqdan foydalanib, kerakli mahsulotni oladi) funksiyalarini birlashtiradi. Boshqa vositalar ob'ekt sifatida ham, mehnat vositasi sifatida ham harakat qilishi mumkin.

**Yerning
xususiyatlarini
o'zgartirish uchun
turli tadbirlar
amalga oshiriladi.
Bunga misol sifatida
quyidagilarni
keltirish mumkin:**

4. Земля ничем не заменимая в процессе производства, другие же созданные средства производства в процессе производственной деятельности устаревают и заменяются новыми, более совершенными.

5. Земля имеет постоянное местоположение и пространственно ограничена. Другие же средства производства перемещаемы и количественно могут быть увеличены.

6. Использование земли в сельском хозяйстве сопряжено с почвенным покровом, рельефом, тепловым и водным режимом, от которых зависит урожайность сельхозкультур. Выпуск промышленной продукции практически не зависит от этих качеств земли

**Yerning
xususiyatlarini
o'zgartirish uchun
turli tadbirlar
amalga oshiriladi.
Bunga misol sifatida
quyidagilarni
keltirish mumkin:**

7. Muayyan sharoitlarda yerning o'zi inson aralashuvisiz foydali xususiyatlarini yaxshilashi mumkin. Boshqa ishlab chiqarish vositalarining o'zi buni qila olmaydi.

8. Yerning eng muhim xususiyati uning yuqori qismi bo'lgan tuproqning ekinlarni etishtirish qobiliyatidir. Tabiiy tuproq hosil qilish jarayonlari natijasida hosil bo'lgan tabiiy unumdorlik va tabiat kuchlariga ham, insonning yerga ta'siriga ham bog'liq bo'lgan iqtisodiy (tabiiy va sun'iy unumdorlik) mavjud. Qolgan ishlab chiqarish vositalari sifat xususiyatlariga ega, ammo mazmuni boshqacha.

9. Inson mehnati natijasida yaratilgan ishlab chiqarish vositalari, ma'lum bir operatsiyani bajarish va ma'lum mahsulot ishlab chiqarish uchun mo'ljallangan, ammo bir xil yer uchastkasida ko'p miqdorda ekinlar etishtirish mumkin.

**Yerning
xususiyatlarini
o'zgartirish uchun
turli tadbirlar
amalga oshiriladi.
Bunga misol sifatida
quyidagilarni
keltirish mumkin:**

10. Boshqa barcha ishlab chiqarish vositalari ob-havo sharoitlaridan qat'iy nazar, yil davomida qo'llaniladi. Boshqa tomondan, yer qishloq xo'jaligida tsiklik ravishda, ma'lum bir vaqt oralig'ida 10° dan yuqori haroratlar yig'indisida ishlatiladi.

11. Turlicha tuproq qoplami, relyef, iqlimidagi farqlar natijasida ekinlarning tabiiy hududlarda tabaqalashtirilishini kerakligini belgilaydi, masalan, paxta O'zbekistonning faqat tekis yerlarida, kungaboqar esa janubda ekiladi, boshqa ishlab chiqarish vositalarining ishi amalda unchalik emas. ba'zi faoliyat turlari bundan mustasno.

EKOLOGIYADA MUHIT TUSHUNCHASI

Ekologiyada **muhit** deb **tirik organizmlarni o'rab turuvchi va ular bilan doimo o'zar o munosabatda bo(luvchifizik qurshovni yoki tabiatning bir qismini** tushuniladi. Boshqacha qilib aytganda, muhitni **tirik organizmlarni o'rab turgan, o'zaro bir-biri bilan bog'liq shart-sharoitlar va ta'sirlar majmui** deb ham qarash mumkin. Ekologiyada muhit tushunchasi k o'proq tirik organizmlarga nisbatan qo'llaniladi. shuning uchun uni **hayot muhiti** deb ham yuritiladi. Turli tabiiy omillar majmuidan tashkil topgan muhitni tabiiy hayot muhiti, inson mehnati tufayli o'zgartirilgan yoki yaratilgan muhitni **suniy hayot muhiti** deyiladi. Hozirgi paytda bu ikki muhitni bir-biridan keskin chegaralar bilan ajratish mushkul va amalda mumkin emas. Shunga ko'ra ularni birgalikda olib ekologik muhit deb ataladi. Umuman olganda, ekologiyada muhit, hayot muhiti, ekologik muhit, ba'zi hollarda atrof-muhit, tabiat tushunchalari ham bir biriga yaqin m a 'nodosh tushunchalar sifatida talqin etiladi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Har qanday iqtisodiy rivojlanish iqtisodiy o'sishning uchta omiliga asoslanadi: mehnat resurslari, sun'iy ishlab chiqarish vositalari, tabiiy resurslar. So'nggi paytlarda ekologik omil iqtisodiy rivojlanishni tobora cheklab bormoqda.

Ma'lum darajada zamonaviy ekologik muammolar iqtisodiy tafakkurning kechikishidan kelib chiqadi/

Iqtisodiyotning ekologik va iqtisodiy rivojlanishining zamonaviy turini iqtisodiy rivojlanishning texnogen turi deb ta'riflash mumkin. Bu ekologik cheklovlarni hisobga olmagan holda yaratilgan sun'iy ishlab chiqarish vositalaridan foydalanishga asoslangan tabiatni talab qiladigan (tabiatni buzuvchi) rivojlanish turi. Texnogen rivojlanish turining o'ziga xos xususiyatlari-bu qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslarning (birinchi navbatda, foydali qazilmalarning) tez va kamayib ketishi va qayta tiklanadigan resurslarning (tuproq, o'rmonlar va boshqalar) ularning imkoniyatlaridan yuqori tezlikda ishlatilishidir. ko'paytirish va tiklash. Shu bilan birga, katta iqtisodiy zarar etkaziladi, bu inson faoliyati natijasida tabiiy resurslarning degradatsiyasi va atrof -muhitning ifloslanishi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Iqtisodiy rivojlanishning texnologik turi uchun muhim tashqi ta'sirlar xarakterlidir, tabiatni boshqarishda ularni iqtisodiy faoliyatning salbiy ekologik va iqtisodiy oqibatlarini sifatida tavsiflash mumkin, ular bu faoliyat sub'ektlari tomonidan hisobga olinmaydi.

Rivojlanishning texnogen turining turli modellari mavjud. Hozirgi vaqtda bu sohada juda ko'p tushuncha va nazariyalar mavjud. Ekologik va iqtisodiy siyosat nuqtai nazaridan ikkita umumlashtirilgan modelni ajratish mumkin: frontal iqtisodiyot va atrof -muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasi.

1970-80 -yillargacha iqtisodiy nazariya va amaliyotning diqqat markazida iqtisodiy o'sishning ikkita omili - mehnat va kapital bor edi. Tabiiy resurslar bitmas -tuganmas deb hisoblanar edi va ularni qayta tiklash imkoniyatlari va zaxiralari bilan solishtirganda iste'mol darajasi belgilovchi parametrlar qatoriga kirmaydi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Turli xil ifloslanish, atrof -muhit va resurslarning degradatsiyasi ko'rinishidagi iqtisodiy rivojlanish oqibatlari e'tibordan chetda qoldi. Atrof -muhitning buzilishi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi teskari ta'sir, teskari aloqa, mehnat resurslarining holati va aholining hayot sifati o'rganilmagan. Cheksiz hududlar, resurslar va boshqalar mavjud bo'lgan bunday iqtisodiy tizim **frontal iqtisodiyot** yoki amerikalik iqtisodchi K. Bouldingning mashhur ta'rifiga ko'ra "kovboy iqtisodiyoti" deb ataladi. Bunday iqtisodiyotning maqsadli vazifasini **I. Michurinning** so'zlari bilan ta'riflash mumkin: "**Siz tabiatdan ne'mat kutishingiz mumkin emas, ularni undan olish bizning vazifamizdir**".

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Frontal iqtisodiyot kontsepsiyasining mohiyatiga 1970 - yillargacha e'tiroz bildirilmagan. Va bu juda tushunarli, chunki cheksiz iqtisodiy o'sish, ishlab chiqaruvchi kuchlarning nisbatan past darajada rivojlanishi tufayli, biosferada o'zini o'zi boshqarish uchun katta imkoniyatlar global ekologik o'zgarishlarni keltirib chiqarmadi. Va yaqinda faqat ekologik omilni hisobga olish yo'nalishida iqtisodiy qarashlarni tubdan o'zgartirish zarurligi to'g'risida tushuncha paydo bo'ldi. Bu xabardorlik, asosan, ishlab chiqaruvchi kuchlarning ulkan rivojlanishi natijasida atrof -muhitning chuqur beqarorlashuvi, aholining misli ko'rilmagan o'sishi, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning sifat o'zgarishiga, ekotizimga yukning katta o'sishiga olib keldi. Insoniyat ko'plab cheklovlar bilan o'zini tutishi kerak, yopiq va resurslar taqchil tizimda yashaydi, uni Boulding "Yer kosmik kemasi" ga o'xshatdi. Kosmik kema - bu yopiq tizim bo'lib, unda materiallarni qayta ishlash, chiqindilarni kamaytirish, tugaydigan energiya manbalarini tejash va quyosh energiyasi kabi cheksiz energiya manbalariga o'tish kerak.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Ekologik taranglikning kuchayishi, frontal iqtisodiyotning yanada rivojlanishi xavfini anglash ko'plab mamlakatlarni ekologik omillarni hisobga olishga majbur qildi. Shu munosabat bilan atrof -muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasi sifatida aniqlanishi mumkin bo'lgan kontseptsiya paydo bo'ldi. Yuzdan ziyod mamlakatlarda tabiatni muhofaza qilish bilan bog'liq davlat tuzilmalarining paydo bo'lishi ekologik tahdidning kuchayishiga aniq reaksiya bo'ldi. Mamlakatimizda 1988 yilda Atrof -muhitni muhofaza qilish qo'mitasi tuzildi, keyinchalik Atrof -muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslar vazirligiga aylantirildi. Dunyoda tabiiy resurslardan foydalanish me'yorlari, tartiblarini tartibga soluvchi qonunlar va aktlarning qabul qilinishi bilan bog'liq qonun chiqaruvchi faoliyat tez rivojlandi. Xalqaro miqyosda tabiiy resurslardan foydalanishni tartibga soluvchi va tartibga soluvchi yuzlab ko'p tomonlama va ikki tomonlama shartnomalar qabul qilindi. Atrof -muhitni muhofaza qilish kontseptsiyasi doirasida ba'zi mamlakatlar atrof -muhitni barqarorlashtirishga erishdilar, lekin sifat jihatdan yaxshilanish kuzatilmadi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Bu asosan ekologik va iqtisodiy rivojlanish kontsepsiyasining umumiy mafkurasi frontal iqtisodiyot tushunchasiga nisbatan o'zgarmaganligi bilan bog'liq. Iqtisodiyot manfaatlari, ishlab chiqarishni maksimal darajada oshirish, odamlarning ehtiyojlarini yanada to'liqroq qondirish uchun ilmiy -texnik taraqqiyot yutuqlaridan keng foydalanish ham birinchi o'ringa qo'yiladi. Bunday sharoitda atrof -muhitni muhofaza qilish tadbirlari, atrof -muhitni muhofaza qilish xarajatlari iqtisodiy o'sishga qarshi bo'lgan narsa sifatida namoyon bo'ladi. Biroq, ekologik omilni hisobga olgan holda, bu iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilsa -da, zarur deb tan olingan. Atrof -muhitni muhofaza qilish kontsepsiyasi, frontal iqtisodiyot tushunchasi kabi, antropotsentrik yondashuvga asoslangan. Atrof -muhitni muhofaza qilish zarurati atrof -muhitning buzilishi odamlarga zarar etkazishi va iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilishi haqidagi taxminlarga asoslanadi. Biroq, bu kontsepsiya doirasida iqtisodiyot va tabiat o'rtasidagi ziddiyatni haqiqiy hal etishning iloji yo'q, buni dunyodagi ko'chki kabi ekologik muammolarning o'sishi tasdiqlaydi.

**Iqtisodiy
rivojlanish kamida
ikkita aniq
cheklovni hisobga
olishi kerak:**

atrof -muhitning iqtisodiy tizimlar tomonidan ishlab chiqarilgan har xil turdagi chiqindilarni qabul qilish va o'zlashtirish, assimilyatsiya qilish imkoniyatlarining cheklanganligi;

qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslarning cheklangan tabiati

Jahon iqtisodiyotining texnogen turining to'xtovsiz rivojlanishi global ekologik boshqa narsalarning paydo bo'lishiga olib keldi, ularning har biri insoniyat sivilizatsiyasining tanazzulga olib kelishi mumkin. Bu muammolar qatoriga quyidagilar kiradi: cho'llanish (quritish), o'rmonlarning kesilishi, xomashyo, issiqxona effekti, ozon qatlami, kislotali yomg'ir, chuchuk suv etishmasligi, okeanlarning ifloslanishi, hayvon va o'simlik turlarining yo'q bo'lib ketishi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Global ekologik muammolar boshqa global muammolar bilan chambarchas bog'liq, ular bir -biriga ta'sir qiladi va ba'zilarining paydo bo'lishi boshqalarning paydo bo'lishiga yoki og'irlashishiga olib keladi. Masalan, bunday murakkab [dunyo muammosi](#) Qanday qilib dunyo aholisining portlashi natijasida paydo bo'lgan demografiya, odamlarning oziq -ovqat, energiya, uy -joy, sanoat tovarlariga bo'lgan ehtiyojining oshishi natijasida atrof -muhitga yukning keskin oshishiga olib keladi. Shubhasiz, yechimsiz [demografik muammo](#), aholini barqarorlashtirmasdan, sayyoradagi inqirozli ekologik jarayonlarning rivojlanishini cheklab bo'lmaydi. O'z navbatida, cho'llanish, o'rmonlarning kesilishi, qishloq xo'jaligi erlarining degradatsiyasi va yo'q qilinishiga olib keladigan ekologik muammolar jahon oziq -ovqat muammosining kuchayishiga olib keladi. Natijada, dunyo aholisining qariyb 20% doimiy ravishda to'yib ovqatlanmaydi; Har 24 soatda 35000 kishi ochlikdan o'ladi, ularning to'rtdan uch qismi 5 yoshgacha bo'lgan bolalardir. Harbiy muammo kabi global muammoning ekologik xavfi katta. 1991 yildagi ko'rfaz urushi, katta neft yong'inlari buni yana bir bor tasdiqladi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Iqtisodiy rivojlanishning mavjud turining katastrofik tabiati, tabiiy resurslarning cheklanganligi va barcha ekologik omillarning o'zaro bog'liqligi to'g'risida xabardorlik. [iqtisodiy jarayonlar](#) bizning kichik sayyoramizda dunyo taraqqiyoti kontseptsiyalari rivojlanishining boshlanishining eng muhim sababi edi. Bu o'zgarishlar G'arbning rivojlangan mamlakatlarida ayniqsa faol boshlandi, bu erda 70 - yillarda ishlab chiqarishning rivojlanishi cheklangan tabiiy resurslarga aylana boshladi.

So'nggi yillarda ekstremistik deb ataladigan ekologik va iqtisodiy tushunchalar ham paydo bo'ldi. Iqtisodiyot va atrof -muhit o'rtasidagi munosabatlarda tub o'zgarishlarni amalga oshira olmaslik ekotoplar kontseptsiyasini vujudga keltirdi.

Barqaror rivojlanish - bu kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmasdan, hozirgi talablarga javob beradigan rivojlanishdir. U ikkita asosiy tushunchani o'z ichiga oladi:

ehtiyojlar kontseptsiyasi, xususan, aholining eng kambag'al qatlamlari mavjud bo'lishi uchun zarur bo'lgan ehtiyojlar, ular eng ustuvor mavzu bo'lishi kerak

atrof -muhitning hozirgi va kelajakdagi ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga yuklangan texnologiya va jamiyatni tashkil etish holati bilan bog'liq cheklovlar tushunchasi

Barqaror rivojlanishning alohida muhim iqtisodiy jihatlarini aks ettiruvchi aniqroq ta'riflar ham mavjud. Bunday ta'riflar orasida quyidagilar bor:

kelajak avlodlarga qo'shimcha xarajatlar yuklamaydigan rivojlanish

tashqi ta'sirlarni, avlodlararo tashqi ta'sirlarni minimallashtiruvchi rivojlanish

kelajak uchun ishlab chiqarish salohiyatining doimiy sodda va / yoki doimiy takrorlanishini ta'minlaydigan rivojlanish

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Insoniyat faqat tabiiy kapitaldan manfaatdor bo'lib, unga ta'sir qilmasdan yashashi kerak bo'lgan rivojlanish (ya'ni, hech bo'lmaganda oddiy takror ishlab chiqarishni ta'minlash va kapitalning o'zini "yemaslik" - tabiiy kapitalning toraytirilgan takrorlanishi, bank hisoblari kabi). qachondir aqli odam asosiy kapitalni saqlashga va undan faqat foizlar bilan yashashga harakat qiladi).

Shunday qilib, har qanday mamlakat uchun uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda ekologik cheklovlar muammosi, hozirgi va kelajakdagi iste'mol o'rtasidagi murosa asosiy muammoga aylanishi kerak. Insoniyat tarixi ko'rsatganidek, tub iqtisodiy o'zgarishlar oxirgi yillar, uzoq vaqt oralig'ida tabiiy qonunlarga muvofiq amalga oshiriladigan loyihalar va tadbirlar iqtisodiy jihatdan samarali. Aksincha, tez va sezilarli foyda keltiradigan, lekin uzoq muddatli ekologik oqibatlar, tashqi ta'sirlarni hisobga olmagan holda amalga oshiriladigan iqtisodiy loyihalar, ko'pincha, foydasiz bo'lib chiqadi. Shunday qilib, uzoq vaqt davomida "ekologik toza bo'lgan narsa iqtisodiy" degan oddiy printsip ko'pincha to'g'ri bo'ladi.

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Uzoq muddatda barqaror rivojlanish uchun to'rtta mezon mavjud. Bu yondashuv tabiiy resurslarning tasnifi va ularni qayta ishlab chiqarish dinamikasiga asoslangan.

Qayta tiklanadigan tabiiy resurslar miqdori (yer, o'rmon va boshqalar) yoki ularning biomassa ishlab chiqarish qobiliyati hech bo'lmaganda vaqt o'tishi bilan kamaymasligi kerak, ya'ni. hech bo'lmaganda oddiy ko'paytirish rejimini ta'minlash kerak. (Masalan, yer resurslari uchun bu eng qimmatbaho qishloq xo'jaligi yerlarining maydonini saqlab qolish yoki ularning maydoni kamaygan taqdirda qishloq xo'jaligi mahsulotlari, yem -xashak ishlab chiqarish darajasini saqlab qolish demakdir. Qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslar (masalan, foydali qazilmalar) zaxiralarining kamayishi tezligining mumkin bo'lgan sekinlashishi, ularni kelajakda boshqa cheksiz turdagi resurslar bilan almashtirish. (Masalan, neft, gaz, ko'mirni qisman muqobil energiya manbalari bilan almashtirish - quyosh, shamol va boshqalar).

YERNING EKOLOGIK XUSUSIYATLARI, UNING IQTISODIYOT TARMOQLARIDAGI AHAMIYATI

Atrof -muhitning ifloslanishi (ham umumiy, ham turiga ko'ra) hozirgi darajadan oshmasligi kerak. Ijtimoiy va iqtisodiy maqbul darajadagi ifloslanishni minimallashtirish imkoniyati ("nol" ifloslanish kutish mumkin emas).

Barqaror rivojlanish kontseptsiyasini ishlab chiqish jarayonida ushbu to'rt mezonni (ko'proq bo'lishi mumkin) hisobga olish kerak. Ularni hisobga olish atrof -muhitni kelajak avlodlar uchun saqlab qoladi va ekologik yashash sharoitlarini yomonlashtirmaydi.

Barqaror rivojlanish kontseptsiyasining yuqoridagi qisqacha ko'rib chiqilishidan ham uning global xarakterini, eng murakkab ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolarning o'zaro bog'liqligini ko'rish mumkin. Barqaror rivojlanishning berilgan ta'riflari va uning mezonlari hodisaning murakkabligi tufayli universal emas. Bu erda taniqli fizik Niels Borning so'zlarini eslash mumkinki, hech qanday murakkab hodisani bitta til yordamida tasvirlab bo'lmaydi (ya'ni, har qanday talqin asosida yoki bitta paradigma asosida).

Nazorat savollari

1. Tarixan yer tabiatning bir qismi (obyekti) sifatida qanday vujudga kelgan?
2. Yerning ekologik xususiyatlari to'g'risida qanday ma'lumotlarga egasiz?
3. Yerning xususiyatlarini o'zgartirish uchun qanday tadbirlar amalga oshiriladi?
4. Yerning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ahamiyati nimalardan iborat?
5. Barqaror rivojlanishning alohida muhim iqtisodiy jihatlarini aks ettiruvchi qanday aniqroq ta'riflari mavjud?
6. Iqtisodiy rivojlanish qanday cheklovlarni hisobga olishi kerak?

Mavzuni o'zlashtirish bo'yicha tavsiya qilinadigan adabiyotlar

Asosiy adabiyotlar:

1. Баратов П. Табиатни муҳофаза қилиш. Т.: «Ўқитувчи», 1991, 254 б
2. Константинов В.М. Экологические основы природопользования / В.М. Константинов, Ю.Б. Челидзе. – М.: Академия, 2001. – 208с
3. Мустафоев С, Ортиқов С, Сувонов Р. Умумий экология. Т.:2006.

Qo'shimcha adabiyotlar :

4. Ниғматов А.Н.Экология нима?, рисола. 2014. – 96 б.
5. P.S.Sultonov.Экология va atrof-muhitni muhofaza qilish asoslari. «MU SIQA » nashriyoti.2007,-240 b

Internet resurslari:

- 1.[http://www, Ziyonet. Uz/](http://www.Ziyonet.Uz/).
2. [http:// www, guz. Ru/](http://www.guz.Ru/)

E'TIBORINGIZ UCHUN RAXMAT!!!

Muqqumov Abdug'ani
Muratovich

“Yerdan foydalanish”
kafedrası

+ 998 945811900

a.mukumov@tiame.uz

@Abdugani Muqumov